
1899 - port de Barcelona - Chateau Laffitte des de Cuba

Autor:

Data de publicació: 01-04-2020

Barcelona, 30 de gener de 1899. Atracava al port el Chateau Laffitte —de pavelló francès—, procedent de Cienfuegos (Cuba). El Chateau Laffitte havia sortit amb un passatge inicial de 1.264 persones: 76 civils i 1.188 soldats de la Tercera —i definitiva— Guerra de Cuba (1895-1898); la immensa majoria, catalans. Durant la travessia hi van morir 53 soldats que havien embarcat malalts. Segons la documentació del vaixell, els seus cadàvers van ser llançats a alta mar, per evitar el contagi a la tripulació i a la resta del passatge. El cas del Chateau Laffitte destaparia un escàndol que ja era un secret a veus: la desídia intencionada del govern espanyol, presidit pel liberal Práxedes Mateo Sagasta, en la gestió sanitària dels soldats malalts de la Guerra de Cuba.

Hospital militar de l'Havana / Font: Dialnet (Universitat de la Rioja)

A la Tercera Guerra de Cuba (1895-1898) la febre groga i el vòmit negre van massacrar les tropes de l'exèrcit colonial espanyol. Segons l'investigador i historiador Francisco Romero Salvadó —professor de la Universitat de Bristol— van multiplicar per cinc les baixes causades per les bales i els obusos dels exèrcits mambí i nord-americà. L'exèrcit colonial espanyol va patir 60.000 baixes: 10.000 caiguts en acció i 50.000 per les malalties. La vacuna contra el tifus no apareixeria fins a tres dècades més tard, però els nord-americans van aplicar els mètodes preventius de Finley Barrés i de Matas (metges cubà i nord-americà, respectivament, i ambdós d'origen català) i amb un exèrcit de volum similar patirien 5.000 baixes: 3.000 caiguts en acció i 2.000 per les malalties.

“Més es va perdre a Cuba” és una dita que té el significat d'un epitafi. A Catalunya, una de cada vint famílies hi va perdre una persona (morta o perpètuament malalta). Aquesta xifra es duplicava a les grans ciutats del país (una de cada deu a Barcelona i a Reus) i era especialment visible als barris obrers. En aquella època, la llei permetia (i promovia) l'exempció del servei militar pagant a la hisenda pública espanyola 1.500 pessetes (l'equivalent a 50.000 euros). D'altra banda, les xifres d'aquella tragèdia sanitària destapen l'existència d'una opaca xarxa de corrupció, dirigida per un contuberni de polítics i militars de la metròpoli, i militars i latifundistes de la colònia, que s'alimentava amb els fons públics destinats a la manutenció i a la sanitat dels soldats.

L'exèrcit colonial espanyol a Cuba / Font: Wikimedia Commons

El govern Sagasta —i la trama de corrupció que s'ocultava darrere el negoci de la Guerra de Cuba— temia que la suma de la repatriació massiva dels soldats supervivents i de la contestació social a aquella tragèdia pogués derivar en una autèntica revolució. I per això, inicialment, els supervivents d'aquella massacre van ser repatriats en comptagotes. Els primers catalans de Cuba van arribar a Barcelona el 26 de setembre de 1898 en el més absolut anonimat. Eren 32 soldats: 2 voluntaris i 30 de lleva. Van ser ignorats totalment per les autoritats civils i militars locals. En termes col·loquials, diríem que a l'Estació de França (van arribar en tren via Cadis i Madrid) no hi havia "ni la iaia". En el decurs de les setmanes immediatament posteriors, en van morir 7 a causa de les malalties.

La cobertura mediàtica d'aquell primer retorn va ser extremadament discreta. A més estirar, una pobríssima nota de premsa situada als racons de les pàgines interiors. Però, passades unes setmanes, aquella estratègia se'ls va revelar esgotada. L'exèrcit espanyol ja s'havia rendit (12/08/1898), i el president nord-americà, el republicà William McKinley, havia estat informat que els camps de presoners eren una tragèdia: el govern espanyol s'havia desentès totalment dels seus soldats ferits o malalts; i l'única atenció que rebien venia dels organismes internacionals. Llavors va pressionar Sagasta per obrir una conferència de pau amb el propòsit, entre altres, d'obligar el govern espanyol a repatriar aquells milers de presoners de guerra.

L'hereu Alfons XIII, la regent Maria Cristina i el president Sagasta / Font: Wikimedia

L'Armada espanyola estava fent companyia al Maine (el primer vaixell enfonsat en aquella guerra). I les grans navilieres espanyoles s'hi van posar de cul. La Compañía Transatlántica Española —dirigida per Claudio López Bru, marquès de Comillas— i la Naviera Pinillos —dirigida per Antonio Martínez de Pinillos— van pretextar que els seus transatlàntics també se n'havien anat a fer companyia als peixos. Un detall que es revela, pel cap baix, curiós, perquè tan sols deu anys després Comillas posaria tota la seva flota al servei de l'exèrcit espanyol: transportaria 9.000 reservistes catalans a la Guerra del Marroc (1909) per ocupar el territori de la Cabília que contenia les mines del Rif, adquirides l'any anterior (1908) pel mateix Comillas i el seu soci Romanones.

El govern Sagasta hauria pogut negociar l'ús de la flota nord-americana per a la repatriació. De fet, a la signatura del Tractat de París (10 de desembre de 1898) van acabar indemnitzant els ianquis la xifra que els van exigir: 400 milions de dòlars (deu vegades el dèficit públic espanyol). Però els perfils d'aquell gabinet difícilment no convidaven a res bo. Per exemple, en el decurs del conflicte, el general Ramón Auñón Villalón, ministre de Marina, havia acumulat una esperpèntica suma de despropòsits, especialment a Santiago de Cuba (3 de juliol 1898): havia ordenat els vaixells de fusta espanyols abordar els cuirassats metàl·lics nord-americans. Ho va justificar com "una cuestión de honor" que es va saldar, per la banda espanyola, amb 343 morts, 151 ferits i 1.889 presoners.

"Los enemichs dels espanyols a Cuba" (1895) / Font: 'La Campana de Gràcia'

Precisament, el passatge del Chateau Laffitte procedia del camp de presoners de Santiago de Cuba. Però, el govern Sagasta va confiar la repatriació a companyies navilieres de saldo —de pavelló francès i alemany— sospitosament relacionades amb els negocis d'exportació de vi de Jerez participats per Juan Manuel Sánchez y Gutiérrez de Castro, duc d'Almodóvar i ministre d'Estat. Aquelles rateres no serien més que la puntada que rematava aquella tragèdia. La

premsa de l'època (La Vanguardia, 31/01/1899) descriu el Chateau Laffitte com un autèntic vaixell de la mort: "Los soldados eran inmundos depósitos de escuálidos muchachos... y cuentan que la muerte misma les ha ido haciendo sitio por el camino. Cincuenta y tres cadáveres fueron arrojados al agua".

Al Chateau Laffitte, com a qualsevol vaixell de la mort, al marge del ranxo, s'especulava amb els aliments bàsics: "Detalle que confirmaron todos los repatriados enfermos, relativos a los precios que imperaban en la enfermería: un vaso de agua sucia, una peseta, y pocos días antes de tocar en Santa Cruz de Tenerife, dos pesetas; seis higos, tres reales, un pan, seis y una botellita de leche, cinco pesetas". El 1899 el salari base diari estava situat al voltant de les 3 pessetes; per tant, al Chateau Laffitte, un indecent menú consistent en un tros de pa, sis figues, un got d'aigua bruta i una ampolla de llet (a la salut d'Almodóvar) costava l'equivalent a 100 euros que els soldats —els que podien— havien de pagar de la seva butxaca.

Retrat del general Auñón i caricatura del duc d'Almodóvar. Font: Library of Congress (USA) i Revista 'Don Quijote'

La premsa va revelar que el Chateau Laffitte no era el primer vaixell de la mort que atracava al port de Barcelona. Però sí que era el més gran, i això provocaria una onada d'indignació que destaparia l'escàndol: "Los que traen los vapores extranjeros (...) absolutamente todos vienen quejosos de la manera como se trata á los enfermos, precisamente á los que más cuidados requieren (...) creen que los que entran en la enfermería no han de llegar á tierra para contarlos". Sagasta no va dimitir. I paral·lelament, la premsa de Madrid (5 d'octubre de 1898) posaria totes les màquines a fabricar una intensa campanya de descrèdit contra la burgesia catalana (acusant-la d'enriquiment il·lícit durant la guerra), i contra la reivindicació autonomista catalana (acusant-la d'antipatriòtica i d'antiespanyola).

Soldats catalans al port de Barcelona que retornen de la Guerra de Cuba. Dibuix de Lluís Graner / Font: MNAC